

יום הכיפורים - ועניני תשובה

שני שעירי יוה"כ נושאים תחלואי הנפש שנתהוו מהעוונות

וְלָקַח אֶת שְׁנֵי הַשְּׁעִירִים וְהַעֲמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְיָ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ויקרא טז, ז; פרשת אחרי). וְסָמַךְ אַחֲרָיו אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי וְהִתְוָדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל הַטֹּאתֵם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹתִי חֲמוֹד־בָּרָה: וְנִשָּׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשָׁלַח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר: (שם טז, כא-כב)

על עון שעושה האדם במזיד - דנפיש זוהמיה - אין מביאין קרבן, וזה אומרו (משלי כא כז) זָבַח קָשָׁעִים פּוֹעֵצָה, כי יתעבה ה' ברוך הוא להקריב על מזבחו תיעוב כזה, שאין לך מיאוס בעולם כמיאוס וזיהום העון רחמנא ליזלן:

ולפי הקדמה זו יתבאר הענין על נכון, בהקדים מה שכתבו רבותינו ז"ל בתורת כהנים (אחרי ד פ"ה) וזה לשונם: וְכִפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֹּמְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם וְגו' (לקמן פס' טז), על זדון טומאת מקדש וקדשיו - שעיר הנעשה בפנים ויום כיפור מכפר, ועל שאר עבירות שבתורה - הקלות והחמורות הזדונות והסגנות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה כריתות ומיתות בית דין - שעיר המשתלח מכפר, עכ"ל. ובש"ס (שבעות ב:) וזה לשונם: וְשֹׁעֵר שֶׁל עֲזָאזֵל נוֹשֵׂא עָלָיו כָּל הַזְדוֹנוֹת קָלוֹת וְחַמּוּרוֹת וְסָגָנוֹת וכו'. וגם הכהנים כפרתו בשעיר המשתלח כאמרם ז"ל במסכת (זבחים) וְשֹׁעֵר שֶׁל פֶּרֶק א' (יג:) וזה לשונם: רבי יהודה אומר גם הכהנים מתכפרין בשעיר המשתלח:

ואחר שהודיענו ה' את כל זאת, הנה שלך לפניך טעם מספיק, כי השני שעירים נושאים כל זוהמי תחלואי הנפש. השעיר שנושא עליו זדון טומאת מקדש וקדשיו, קבלו ה' ולא תעבו, אבל שעיר הגושא זוהמות כל העבירות קלות וחמורות, כזה ה' שיאבדם ויכלם חוץ ממקום הקודש. וזה שיסמוך אחריו עליו את ידיו, שהוא שולחם של ישראל, וכל אשר עושים שם הוא היה עושה, ששלוהו של אדם כמותו (קידושין מא:). ואמר ונתן אותם על ראש השעיר החי, ביאר הכתוב היטב הדבר, שצסמיכתו הוא נותן כל הטומאות המזוהמות ההם על ראשו. ואמר ונשא השעיר, מודיע כי ימלא בו בחינת המקבל לישא את הרע ההוא אל ארץ וגו':

ולחבין הענין, משל למלך שצקר בגדי בניו, וראה בהם בגדים נקיים וכתם בו - משפשו בידו ונתנו לבנו, וכשראה בגד מלוכלך הרבה, נותנו לעבד אחד מעבדיו אשר לא ימאס הדבר המאוס. כן הדבר הזה המלך הוא מלכנו יתרום שמו, כשמביא לפניו קרבן, אם הוא צפרט וטהרת כתם כל שהוא - שהם כתמי השגגה, או פרט אחד של טומאת מקדש וקדשיו כנזכר, לא יתועב הקרבן

ולקח את שני השעירים וגו'. פרשה זו כריכה למודעי, כי למה יאזה ה' דבר כזה, ואם הוא מהמאות אשר לא עשה ה' בהם טעם, היה לו לומר חוקה. ומה גם תגלל הקושיא לדבריהם ז"ל (זוה"ק ח"א קנג.) כי עזאזל הוא בחינת כל הרע, הנה כמעט חס ושלום שידמה הדבר לעכו"ס. ומה גם שמאזה ה' (וימא סב.) להשוות שעיר של שם לשעיר זה של דבר אחר, הדברים מצהילים:

ונראה לומר על פי הקדמות שהודיענו רבותינו ז"ל, וזה יאמר ראשונה. תנן במשנת חסידים (אבות פ"ד מ"א) 'העושה מצוה אחת קונה לו סניגור אחד, והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד' ע"כ.

ומפורשים הדברים באר היטב על פי דברי הזהר הקדוש (ח"ג ריד.) ובהשכלה מושכל עליון על פי האריז"ל לכאזי בהיכלי מלך, כי מהעבירה עצמה יולד דבר רע, שהוא עצמו העון שעשה, ובידו נמסר עושהו, כאומרו (ירמ' ב יט) 'תִּסְרְךָ רָעָתְךָ, יִסְתַּמְּגוּ בְּיָד עֲוֹנוֹתַי' (ישעי' סד ו), ולזה כמשמחל ה' לדוד הודיעו שאבד הכח הרע שנוכל מהמעשה הצלתי הגון, כאומרו (ש"ב יב יג) גַּם יִי הַעֲבִיר חַטֹּאתֶיךָ לֹא תָמוּת, הכוונה בזה כיון שהחטא שעושה האדם נצרך ממנו הנפרע מעושהו, ממילא באבד המסחית אין מסחית, וזה שאמר לו ה' שאחר שהעביר חטאתו לא ימות, כי אין ממית:

מעתה כיון שעל ידי המעשים נוצרים דברים הרעים המזיקים והמלערים את האדם, כזה ה' המעדיף טובו עלינו, ואמר כי כל שעושה דבר בלתי הגון בלא ידיעה מחטאות האדם, יביא קרבן. וזה שיסמוך עליו בעל הקרבן, והטעם כי בזה יורקו החילונים ההם שנתהוו ממעשיו הרעים על הקרבן ההוא, ופעולה זו הודיע ה' שתעשה בסגולת הבאת האדם קרבנו לבית אלהינו, וסומך עליו, שם יעשה הדבר ככח השלם של אלהי הרוחות לכל צדק, וזה הוא טעם שזוה ה' הסמיכה בחטאות. והנה כל המעשה אשר יעשה בחטאת, זכח והקטרה. יפעיל בבחינת ההיא הנמשכת מהאדם בקרבן ההוא על ידי סמיכתו כנזכר, ובזה היא נעקרת בחינת הרע:

ובבב ידעת כי אין חטאת בזה, אלא על החטאות שהוא הדבר שעושה האדם בשוגג, משום דלא נפיש זוהמיה, מה שאין כן

יום הכיפורים מכפר מצד עצמו חוץ ממוצות היום

יום הכיפורים הוא מקרא קדש וגו' (ויקרא כג, כז; פס' אומרו). פירוש בלא אמצעות קריאתם אותו קודש ובלא עינוי שמותענים בו, הוא יום כיפור מצד עצמו. ומעתה יש שכר למצות קריאת קודש ועינוי בו מלבד ריוח הכפרה:

וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וכו' בִּי יוֹם כִּפּוּרִים הוּא וגו' (שם, פס' כח). ... ולדרך זה אמר וכל מלאכה לא תעשו, והטעם כי יום כיפורים הוא פירוש כי עיצומו של יום מכפר, ויש לך אדם שהזמן מכפר עליו והוא עסוק במלאכתו, והמשכיל על דבר עיצומו של יום, לבבו יבין המכפר כי הוא אדון המאיר היום, לסגל סגל דבר זה:

ה' פירוש כנפיו לקבל שבים

יְפֹרֵשׁ בְּנִפְיוֹ יִקְחָהוּ וגו' (דברים לב, יא; פס' האזינו). על דרך אומרו (ספרי דברים ל כט) 'ימינו פשוטה לקבל שבים, שאם על ידי הערה שיעיר ה' לישראל יתעוררו לשוב בתשובה תיכף ימינו פשוטה. ואמר יפירוש לעתיד, זה שיעורה טעם שיפירוש כנפיו מעיקרא הוא בשביל שיקחהו לאיש ישראל החוזר בתשובה, שזולת זה לא היה פורש כנפיו:

אליו. אבל כל הזהמה של כל העצירות שעשו ישראל קלות וחמורות – הוא מיאוס גדול, ואמר שיליכוהו לעבד אחד מהרחוקים מהמלוכה, ללד היותו מהפחותים וקלי הערך, והוא יסבר ויאבד וימחה אותם, ואין זה אלא כנותן לו שירות מבזזה לעשות, ואף על פי כן למעלה הוא לו שחשבו האדון לעשות לו דבר ממה שהיה לפני אל בבית המקדש, ונעשה השעיר ההוא בהשואה עם השעיר המתקרב לפני אל:

וטעם שזוהי ה' עשות ככה, ולא אמר שיקחו שעיר מהשוק

וישלחוהו לעזאזל אחר שהתודה עליו, הוא ללד כי מן הנמנע שיתקבצו כל הטומאות שעשו ישראל במעשיהם הרעים ויבואו על ראש השעיר, כי אם בהביאו השעיר לפני ה', ואחר שהבוא לפני ה', מאז מוכח כי הוא זה השעיר שישא כל התיעוב, וילך לו אל ארץ גזרה. לזה צוה להגדיל, והוא הבוחר יבחר את השעיר אשר יבחר בתבונתו יתברך בצעלי חיים. ומה גם למה שאמרו המקובלים כי כמה נפשות ונילוות צעלי חיים בלתי מדבר, ומי ידע בלתי יתברך שמו. גם יש סוד בגורל, והבן:

עבודת יום הכיפורים שייך לכל הדורות

וְהִיְתָה זֹאת לָכֵם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטָּאתָם אֶחָת בִּשְׁנָה וַיַּעַשׂ בְּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה:
(ויקרא טז, לז; פר' אחרי)

והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש באשר צוה יי' את משה:

והיתה זאת לכם וגו'. מקרא זה חוזר אל הכהנים לקיים לדורות, מלוא האמורה בתחילת הפרשה – שהיא עבודת כהן גדול, ללד יחשוב שלא נאמרה אלא לשעה, תלמוד לומר זאת לכם לחוקת עולם. לכפר על בני ישראל כאן גילה ה' סודו כי על הכהנים ידבר, כי הם המכפרים. עוד נתכוון בזה ללד יאמר אדם שלא צוה ה' ללד יכנס בצגדי זהב אלא צעת ההיא פעם ראשונה, שעדיין לא נתכפר רוסם עון עגל זהב, אבל

מפעם ראשונה ואילך כבר נמחה ונמחק רישומו, וזא יבא אהרן בצגדי כבוד אל הקודש פנימה, תלמוד לומר והיתה זאת לכם לחוקת עולם בלל שינוי, וגמר אומר לכפר על בני ישראל, אולי שנתכוון ללח טעם על הדבר לומר שהגם שצחינת אהרן לא נשאר רוסם מהעגל, כיון שבעדך ישראל לשמא בקמיהם לא נמחק רוסם העגל כל עיקר, ומעתה מתעגל הדבר גם על אהרן:

כל זמן שהאדם חי יכול עדיין לחזור בתשובה

אם חבל תחבל שללמת רעה עד בא השמש תשיבנו לו: כי הוא (בסותה) בסותו לבריה הוא שמלתו לעורו בפה ישוב ויהיה כי יצחק אלי ושמעתי כי חנון אני: (שמות כב, כה-כו; פר' משפטים)

אם חבל תחבל. נראה, כי ירמוז להעיר אדם הנרדם אשר בידו שללמת מי שאמר עליו הכתוב (משלי כו י) רעה רעה רעה רעה, והגפס תתיחס לשללמה על דרך אומרים במסכת שבת (קנב:) משל למלך שחלק בגדי מלכות וכו', וכבר פירשנו בו (חפז ה' טס) כי ללד שגפס אדם היא מלואו יתברך, שנאמר בו (תהלים קד ב) עטפה אור פללמה, וילו ה' אם משכנה בחובו שהם חטאיו, יש לו זמן להשיבו עד בא השמש על דרך אומרים (סס ג) פסב קלנש עד דפא, ואמרו ז"ל (יור' חגיגה פ"ב ה"א; קה"ר ז א) עד דכדוכה של מות [נפשא], כי יש לו זמן תשובה עד ביאת שמשו:

וטעם כפל חבול תחבול, דע כי כל אדם מישראל יש לו שלש בחינות, נפש רוח נשמה, וכאן רמז הכתוב על שלשתן, כנגד הנשמה אמר אם חבול, וכנגד הרוח אמר תחבול, וכנגד הנפש אמר שללמת רעה. וכנגד אדם שלל חלוקות, אחד כי היא בסותה לבריה היא הנשמה, שנית היא שמלתו לעורו והיא הרוח, שללית במה ישבב והיא הנפש אשר עמו בקבר, וכאמרו (איוב יד כב) ונפשו עלי פלל. ואמרו ויהיה כי יצחק פירוש חוזר לענין ראשון, תשיבנו לו שהיא התשובה, כי לא יטורד ללער להשיבו, אלא כי יצחק ישמע ה' וגו' ויעבור חטאיו:

ע"י תשובה והרבות במצוות יתכפרו עוונותיו

ועתה ישראל מה יי' אליהו שאל מעמך כי אם ליראה את יי' אליהו בכל לבבך ובכל נפשך: (דברים י, יב; פר' עקב)

עוד יתבאר על זה הדרך, לפי שיעלה על דעת אנוש שהעובר פי ה' נפלאה היא ממנו השגת ראונו יתברך, לזה אמר אליו ועתה וגו', פירוש ועתה הוא תשובה, כאומרים ז"ל (בר"כ כא ו) 'אין ועתה אלא תשובה, מה ה' אליהו שואל מעמך לתקן משותת, כי אם ליראה ללד, בזה יתראה ה' אלהיו לך. ואמרו ללבת בכל דרבינו וגו', פירוש על דרך אומרים ז"ל (ויק"ר כא ה) 'אם עשית חבילות של עצירות עשה כנגדן חבילות של מלות', וכתב רמב"ם בפירוש המשניות (מכות פ"ג מ"ז) שאם אדם לא יכעיס בוראו

בעצירות, הגם שלא יעשה אלא מלוא אחת, יש כח בלואה מלוא לזכותו לעולם הזה ולעולם הבא, ע"כ:

והמשלתי דבר זה לשני עבדי מלך, אחד מימיו לא הכעים המלך וזא ללראות פני המלך בצן יונה למנחה, ואחד הכעים המלך וזא ללראות פני המלך בשור אחד, יש מקום שישמח המלך לקראת מנחת העוף, ויכעוס לקראת מנחת השור ללד ההכעסות שקדמו ממנו. והוא אומרו כאן ללעל התשובה ללבת בכל דרבינו וגו', לעשות חבילות חבילות של מלות: